

УДК 124.5:378.4

Павло Давидов,
*к.філос.н., доцент кафедри філософії, соціально-
гуманітарних дисциплін, іноземних мов,
української та латинської мови
Донецького національного медичного університету
імені Максима Горького*

АКСІОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Павел Давидов. Аксиологическая ценность университетского образования в Украине

В статье рассматривается современная роль и миссия университета в контексте требований мировых, европейских и отечественных нормативных документов и именно аксиологическая сущность университетского образования. Исследуется роль государственной образовательной политики как в формировании и изменениях аксиологических аспектов деятельности самой образовательной отрасли, в связи с ее интеграцией в мировое образовательное пространство, так и изменения ценностных ориентиров современной молодежи, социума, государства и роль университетского образования в их формировании.

Ключевые слова: университет, образование, аксиология, ценность, государство, общество, образовательная политика.

Сучасна Україна перебуває у стані соціокультурної трансформації та інтеграції у європейський освітній простір, як соціокультурний феномен, який представляє собою, перш за все, діалог культур. Безперечним фактом є те, що саме освіта виступає шляхом створення людської спільності. Тому освіту варто розглядати як історично створений іманентний людству механізм його самоінтеграції, адже освіта — це природний шлях до єдності, а звідси, й сама освіта виступає у якості визначальної соціальної цінності, особливо це стосується університетської освіти. Університет — це не просто вищий навчальний заклад, створення європейської вищої школи, а й особлива культура освітнього процесу, яка має свої особливі характеристики, а й отже й свою цінність.

Треба вказати що аксіологічна природа освітнього процесу в останній час достатньо активно розробляється у закордонній і вітчизняній літературі. Це зумовлено переломним станом

суспільства яке породжує трансляцію нових життєвих смислів і цінностей, а університетська освіта при цьому відіграє особливу роль, виступаючи відображенням глибинних витоків культури.

Сьогодні, як ніколи раніше, саме перед університетською освітою постало завдання сформувати еліту (гуманітарну, економічну, технічну, політичну), яка споконвічно визнавалася підґрунтям зміцнення державних основ. Ставка робиться на молодь, проте в період трансформаційних процесів у соціально-економічній сфері під час її навчання потрібно сформувати адекватні ціннісні орієнтири. Тут на нашу думку цікавою є думка В. Кудріна, який зазначає, що ноосферне суспільство, оновлюючи програми підготовки фахівців, має дотримуватися принципів навчання, серед яких виділяє необхідність для студентів оволодіння скарбами культури, усього кращого, що створено в мистецтві, формування життєвих орієнтирів на підвалинах загальновизнаних і вироблених народами норм і вимог моральності, гуманізму¹. Саме ці настанови повинні стати аксіологічною складовою професійної компетентності майбутньої еліти, бо науковці та практичні працівники «освітнянської ниви» зауважують, що прогрес в економіці найчастіше обертається регресом у духовності й моралі.

Як зазначає В. Кремінь, духовно-культурна реальність сучасного буття актуалізує проблему людиноцентризму у її сучасних вимірах. Сьогодні є необхідність у переосмисленні проблем професійності, праці, свідомості, цінностей, а разом з ними — влади, права, культури, ідеології тощо, які все ж розуміються і здійснюються без врахування світоглядних смислів ринкової економіки і енергій капіталу, помножених на людські бажання і прагнення. Останні мають особливе значення, адже вони стають основою самовизначень як суспільства, так і окремої людини². Отже виникає потреба у філософській рефлексії, адже вона задає усій освітній концепції, зокрема й філософському аналізу освітньої політики, сенс, ціль, методи, а також безпосередньо і невід'ємно пов'язана з аксіологічним аспектом, оскільки дійсно наукова філософія завжди пронизана моральним початком. Адже філософія передбачає, що у процесі освіти-виховання у людини формується система знань про добро й зло, прекрасне й огидне, про соціальну справедливість, істину, сенс і мету, як людської історії, так і життя окремої людини.

Отже питання світоглядно-філософського опрацювання феномену університетської освіти сьогодні є дуже актуальним. Особливо з огляду на те, що в Україні, колишні інститути

¹ Кудрин В. Образование в судьбах народов (дидактика нового времени) / В. Кудрин. — К.: ПП «Гамма-Принт». — Изд. второе, доп. — 2007. — 218 с.

² Кремінь В. Людина і освіта у вимірах економічної цивілізації / В. Кремінь // Освіта. — 2006. — № 45—46. — С. 4—5.

майже «одномиттєво» стали Університетами, хоча у Європі й сьогодні функціонують коледжі, академії та університети (й інститути — як їх складовий елемент). Автономний Університет у світовій освітній системі — найпрестижніший вищий навчальний заклад, який має свої освітні та наукові традиції, а отже і власну аксіологічну цінність. Тому в нашій розвідці ставиться завдання розглянути сутність феномену — Університету і визначити його аксіологічні характеристики. Особливо з огляду на те, що багато питань трансформації ціннісних орієнтирів в освітньому полі сьогодні залишилися недостатньо опрацьованими. Безумовно, ми будемо спиратися на міжнародні документи, дослідження іноземних фахівців, зокрема: Б. Гершунського, К. Марека, О. Олейнікової, В. Панарина, С. Смирнова, й на дослідження вітчизняних філософів, так безпосередньо зупинимось на дослідженнях В. Андрущенко, О. Завгородньої, М. Кісіля, С. Клепо, В. Кременя, А. Молчанової та Н. Талалуєвої, Л. Романюк, Ю. Терещенко та інших.

Метою цієї роботи є не тільки з'ясування аксіологічної цінності університетської освіти, а й визначення характерних рис феномену університету. Для реалізації цієї мети необхідно розв'язати такі *завдання*: 1) визначити характерні риси університету та проаналізувати відповідність наших вишів вимогам університету; 2) з'ясувати аксіологічну сутність феномену університетської освіти.

Сучасне духовне життя в Україні (як і в усіх пострадянських країнах) характеризується критичним переосмисленням і діалектичним оновленням цінностей. Процеси, які відбуваються в освіті, мають суттєвий вплив на духовне оновлення суспільства і відчують, в свою чергу, зворотній вплив. У цілому це складний, але позитивний процес, який веде до підвищення статусу освіти, зокрема й університетської, як соціального інституту і посилення його впливу на духовне життя суспільства.

Отже проблема освіти у сучасних умовах — це не просто підготовка освіченого фахівця, а відтворення людини духовної, гуманної, екологічно орієнтованої. Тому освіта, як соціальний феномен, а Університет, як провідний соціальний інститут освітньої галузі, й змушені реагувати на проблеми глобалізації ринку. Зокрема, такі вимоги висуваються Світовою організацією торгівлі (СОТ) та Всесвітнім Банком (ВБ), Організацією об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Європейським Союзом (ЄС), а також Організацією безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ).

Так, наприклад, Всесвітній Банк розглядає завдання освіти так: «...системі вищої школи відводиться ключова роль — не тільки в якості основи для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, але й мережевої бази для обміну інформацією і знаннями; університет представлений як науково-освітньо-

промисловий комплекс (ВБ 2001 р.). У той час, як Світова організація торгівлі розглядає освіту як сферу надання послуг, це, зокрема, стосується й Генеральної угоди про торгівлю послугами (General Agreement on Trade Services — GATS). Тому, на нашу думку, варто прислуховуватись до аналізів М. Квека¹ та Є. Пінчука, які вслід за Ш. Слофтер і Л. Леслі говорять про формування «академічного капіталізму» та процеси капіталізації вищої освіти, зокрема й університету.

Тому, на нашу думку, інтеграція в освіті й відбувається як формування нового підходу до організації мережі освітніх установ, у якій «базовим інститутом» є саме Університет (замість школи чи міністерства). Узагальнено інформація про особливості сучасного Університету, його місію, міститься в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ВБ, ЄС) і документах національного рівня, зокрема їх положення визначають сім наступних рис сучасного університету: 1) університети — центри культури, знань, досліджень; вони мають виконувати почесну місію розповсюдження знань серед нових поколінь; навчальний процес в університетах має бути невіддільним від дослідницької діяльності (Велика Хартія Університетів, 1988 р.); 2) більш тісна участь університетів як центрів дослідницької роботи у вирішенні актуальних суспільних проблем своїх регіонів (ЮНЕСКО, 1996 р.) 3) університети як центри розвитку освіти для дорослих і неперервної освіти в новій економіці (ЮНЕСКО, 1997 р., 1998 р.); 3) існує дві основні моделі університету: «університет-фірма» (наукові дослідження є другорядними) та «університет-суспільство» (фундаментальні і прикладні дослідження мають вирішальне значення) (ЮНЕСКО, 1998 р.); 4) європейські університети мають зберігати нерозривний зв'язок з дослідницькою діяльністю, щоб навчити студентів методам проведення досліджень, прищепити їм навички критичного мислення; розвиток європейських університетів повинен відбуватися через спільну діяльність, утворення партнерських мереж і створення спільних програм (Асоціація Європейських університетів, 2001 р.); 5) у національній інноваційній системі вищій школі відводиться ключова роль не тільки в якості основи для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, але й мережевої бази для обміну інформацією і знаннями; університет представлений як науково-освітньо-промисловий комплекс (Всесвітній Банк, 2001 р.); 6) ключові проблеми університетської освіти: досягнення сталого фінансування; забезпечення автономності і професіоналізму; приведення діяльності університетів у відповідності до стратегічних потреб регіонального розвитку; форму-

¹ *Квек Марек*. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад / Марек Квек // *Ідея Університету: Антологія* / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; від. ред. М. Зубрицька. — Львів: Літопис, 2002. — 304 с. — С. 269—294.

вання в Європі єдиного освітнього і науково-освітнього простору (Європейська Комісія, 2003 р.); 7) поглиблення кооперації між університетами на національному та міжнародному рівнях у підготовці кваліфікованих фахівців; освітня стратегія університетської освіти має базуватись на принципах випереджаючої освіти (Україна, 2000 р.).

Інтеграція вимагає не просто відповідності національного освітнього продукту світовому стандарту (досягається шляхом розвитку ринку освітніх послуг і міжнародній кооперації), а й змінами аксіологічних аспектів сучасного українського суспільства яке трансформується у європейське співтовариство, зокрема, і у освітній політиці.

Варто зазначити, що державно-політичні і соціально-економічні перетворення кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. мали суттєвий вплив на українську освітню систему, дозволили розпочати реалізувати академічну автономність вищих навчальних закладів, забезпечити різноманітність освітніх закладів і варіативність їх освітніх програм, забезпечили розвиток багатонаціональної школи у поліетнічних регіонах і формування недержавного сектора освіти. Проте загальносистемна соціально-економічна криза 1990-х років суттєво загальмувала ці позитивні зрушення, а держава, багато в чому пішла зі сфери освіти, змусивши її займатися самовиживанням (готуючи фахівців з «комерційно привабливих» напрямків освітньої діяльності), значною мірою абстрагуючись від реальних потреб країни. Тому у дев'яностих роках ХХ століття в Україні відбувся «лавиноподібний» процес перетворення вищих навчальних закладів в «Університети». Це було викликано, на нашу думку, двома причинами: по-перше бажанням стати «престижним» закладом, з огляду на «пострадянське» розуміння сутності Університету, як «найповажнішого» навчального закладу (з погляду діалектики кількісно-якісних характеристик); по-друге, «європейськістю», а саме відсутності назви «інститут» в їх традиції, як самостійного навчального закладу (університет, академія, коледж). На жаль, така великомасштабна акція перетворень, у першу чергу спеціалізованих навчальних закладів, в Університет, окрім зміни у назві, не спричинила дійсних змін сутності освіти відповідно до університетських вимог. Більшість таких «університетів» окрім назви так і залишилися за своєю сутністю «галузевими» вишами (педагогічними, медичними, технічними та, зокрема, й вузько-спеціалізованими (транспортними — навіть за різними напрямками: залізничні, автомобільні, магістральні та інші) проте за сутністю аж ніяк не стали Університетом у класичному його розумінні.

На думку науковців, як закордонних, так і вітчизняних, університетська освіта повинна відповідати, кільком базовим ознакам, серед яких: 1) університетський, а не галузевий тип

освіти; 2) високий рівень фундаментальної освіти; 3) високий рівень гуманітарної освіти; 3) високий рівень інформатизації наукової, навчальної і адміністративної діяльності; 4) провідна роль університету як центра розповсюдження вищої та післядипломної освіти у регіоні; 5) поглиблення рівня психолого-педагогічної та соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців.

Безумовно, якість Університетської освіти сьогодні залежить від багатьох факторів: кадрового забезпечення, рівня педагогічної майстерності викладачів вузу; матеріально-технічної бази; наукового, навчально-методичного, організаційно-управлінського забезпечення; наукової школи сформованої у вузі. Проте, й тут треба пам'ятати, що на сучасному ринку освітніх послуг діє нова освітня модель, споживачами якої виступають одночасно три особи: держава (потреба у молодих спеціалістах і водночас замовник), роботодавці (підприємства, установи, організації, фірми) та безпосередні споживачі освітніх послуг (у першу чергу студенти, здобувачі наукових ступенів, особи, які підвищують свій професійно-кваліфікаційний рівень)¹. Виходячи з того, що кожний із визначених споживачів за своїми параметрами оцінює якість вищої освіти, відповідно, фактично має свої, індивідуальні запити, вимоги на освітньому ринку.

Саме тому, аналіз цінностей є виключно важливим для дослідження як сучасного освітнього простору, який зараз перебуває у стані «трансформаційної кризи», так і самої сутнісно-змістовної зміни (трансформації) цієї категорії у сучасному соціумі, а також у етично-моральному сприйнятті індивіда, бо, як зазначав, відомий теоретик з філософії освіти Б. Гершунський, ціннісний (аксіологічний) аспект освіти повинен розглядатися у трьох взаємопов'язаних блоках: 1) як цінність державна — освіта залежить від державної освітньої політики, тобто, держава зацікавлена у розвитку освіти та надання цій сфері пріоритетного державного значення; 2) як цінність суспільна — адже моральний, інтелектуальний, економічний і культурний потенціал кожного суспільства складають основу громадянського суспільства — важеля громадянського контролю за державою; 3) як особистісна цінність².

Проте, й тут варто зазначити, що сама категорія «цінності» по різному може трактуватися з огляду науки, яка їх досліджує: філософії, педагогіки, психології, соціології чи то самої аксіології. Адже саме аксіологія ставить питання про взаємозв'язок самих цінностей між собою та їх зв'язок з природою, культурою, суспільством і особистістю. Смісл самої категорії

¹ *Кремін В.* Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін / В.Г. Кремін; // Філософія освіти: наук. часопис. — 2008. — № 1-2 (7). — С. 15-21.

² *Гершунський Б.С.* Філософія образования / Б.С. Гершунский. — М.: Флинта, 1998. — 298 с.

«цінність» вказує на особливе значення для людини або суспільства тих, чи інших об'єктів, відносин або явищ дійсності. З огляду на це, зокрема, у філософії, протягом багатьох століть ціннісні характеристики переважно пов'язувалися з уявленнями про істинне (справжнє) буття. Тобто, питання про те, що є цінним, штучно підмінювався проблемою істинності буття. Проте, справжнє завдання аксіології — показати, яке місце займає цінність у структурі буття і яке її відношення до фактів реальності. Адже цінність визначається її значущістю для суб'єкта, й закріплюється життєвим досвідом і сукупністю переживань людини, а цілісність і стійкість системи визначає соціальна зрілість людини. Іншими словами, цінність виконує функцію перспективних стратегічних життєвих цілей, визначаючи принципи поведінки.

Вважається, що цінність — це глибинний вияв потреби, оскільки людина завжди бажала перебувати в комфортному середовищі позитивного ставлення до самої себе і водночас жадала, щоб середовище змінювалось, розвивалося у бажаному напрямку з деякою заданістю, за деякими принципами.

Саме тому, провідна роль у формуванні та трансляції вищих загальнолюдських цінностей між поколіннями надається освіті і вихованню, які повинні підтримувати справжні цінності, а також протистояти псевдоцінностям, які продукуються різними ідеологіями, й прагнуть зайняти місце загальнолюдських і національних цінностей. Саме тому освіта надаючи знання, крім того, передає та формує певні цінності та певну культуру. Бо знання кожного індивіда стають його особистісними надбаннями і розглядаються як певна людська цінність, безпосередньо через ступінь її значущості для цього індивіда, а соціальний рівень його зрілості (індивіда) визначається цілісністю та стійкістю самої системи цінностей. Бо людина сама повинна визначитися та зрозуміти, як вона з цими надбаннями буде співіснувати у суспільстві, яку цінність вона може представляти для соціуму, і на яке місце у соціальній ієрархії може претендувати.

Як відомо, світогляд включає в себе уявлення не лише про те, в якому світі ми живемо, але й про те, в ім'я чого варто жити, тобто ціннісні й практичні установки. За О.Д. Завгородньою, «ціннісна складова є найінтимнішою стороною світогляду, вкоріненого в людське «Я», свідомість і підсвідомість — сферу переживань, найменш підконтрольну для розуму й волі. Проте гнучкий і різноплановий характер, культурно закоренілий і критично оснащений — тобто філософський світогляд безумовно причетний до «культивування» розмаїтої палітри ціннісних орієнтацій. До всього того, що визначає сенс життя»¹.

¹ Завгородня О.Д. Філософська освіта як стрижень освітньої філософії / О.Д. Завгородня // Нові технології навчання. — 2003. — № 3. — С. 111—116.

Тому вищою освітньою цінністю є ціннісна самоактуалізація у культурі і житті. Вона пов'язана з орієнтацією освіти на інтереси самого індивіда, вільного, творчого, тобто людини, яка само-реалізується. Адже людина у культурі, житті, професії повинна знайти своє місце. Саме у цьому їй і допомагає освіта, особливо — гуманітарна освіта. Місія освіти полягає у тому, щоб знайти індивідуальний підхід до людини, забезпечити їй визначення культурного положення свого особистісного потенціалу, внутрішніх, несвідомих, навіть ірраціональних потреб. У протилежному випадку нереалізований потенціал може стати для самої особистості руйнівним і соціально небезпечним явищем.

Відомо, що освітні цінності складаються з цінностей, зумовлених значенням системи освіти у суспільстві, і внутрішніх цінностей цієї системи. Перша група цінностей має функціональну та символічну складову. Освіта виконує в суспільстві функцію ретрансляції знань і деякі супутні (ті, що входять у соціалізаційний комплекс, захисну щодо суспільної ідентичності тощо). Крім того, кожна система освіти являє собою унікальну символічну систему, яка являє собою органічне зрощення великої кількості культурних кодів, властивих даному суспільству. Якщо перша група освітніх цінностей значною мірою може бути раціоналізована і її узгодження із європейськими та світовими функціональними системами є «технічним» питанням, то друга група освітніх цінностей завжди жорстко опирається спробам зрощення і навіть порівнянь освітніх систем різних країн. Особливо чітко розбіжності у цих двох групах простежуються під час здійснення освітньої політики, як це показують дослідження вітчизняних філософів.

Дослідники зазначають, що, зазвичай, швидше і ефективніше впливати на цінності особистості: передусім — особистості студента. Молоде покоління найменше вражене стереотипами, більше того: соціологи говорять про покоління, що народилося і виросло вже в незалежній Україні, а відтак має новий соціальний досвід: тоталітарні цінності вони зустрічають лише як рудименти, наявні у ціннісній структурі старших поколінь. Наступними за мірою доступності для впливу вважають освітні цінності, хоча деякі з них залишаються антропологічною константою (такі як ретрансляція знань) і в принципі — незмінні. Однак значна частина освітніх цінностей пов'язана з освітніми технологіями і може бути змінена разом із ними. Тут надзвичайно важливою є теоретико-методологічна та організаційно-методична робота усього педагогічного співтовариства. На цьому рівні мова повинна йти про широке впровадження освітніх інновацій. У перспективі ці зусилля здатні вплинути і на суспільні цінності в цілому, адже, як зауважувалось вище, освіта може вплинути значною мірою на формування цінностей наступних поколінь, а вони, в свою чергу, поступово змінюватимуть ціннісну структуру суспільства.

Тому, розглядаючи університетську освіту як цінність, зокрема, і як державну, ми безпосередньо звертаємося до сучасного стану освітньої політики в Україні під час її інтеграції до європейського освітнього простору, ми знову звернемося до вказівки Б. Гершунського (з якою погоджуємося беручи її до уваги): «...сфера діяльності політиків, які визначають соціально значущі напрямки розвитку освіти у єдності з розвитком усіх інших життєво важливих сфер суспільства, діяльність освітньо-стратегічна, орієнтована на прогностичне обґрунтування освітніх цінностей і пріоритетів...»¹. Адже це дійсно дуже проблемна діяльність, оскільки ніщо не руйнується так швидко і не поновлюється у дуже тривалий термін, як цінності, та й освітньо-виховна діяльність — надто тривалий процес (якщо тільки підготовка бакалавра триває 4 роки). Тому треба миттєво реагувати на деформаційні зміни у цінностях молоді. Адже, на жаль, доводиться констатувати, що культурні зразки, які традиційно відтворювалися освітою, включаючи такі норми свідомості та поведінки, як милосердя, смирення, відвага, чесність та інші, з розвитком принципів свободи, самоактуалізації людини поступово нівелюються, і традиційні зразки втрачають своє провідне значення. Спостерігається також відмова освітньої системи від виховної ролі (це притаманно і ліберальним країнам Заходу), що породжує ряд негативних тенденцій.

Як зазначає О. Олейнікова, сьогодні є усі підстави стверджувати, що у нашому суспільстві розвивається ціннісна інверсія². Вона полягає у розриві традицій, руйнуванні ціннісної ієрархії, яка супроводжується кардинальною зміною комбінаторики поведінки, коли «...низові цінності» починають домінувати у культурі і відігравати роль визначальних цінностей, а цінності споконвічно істинні, абсолютні витісняються на культурну периферію. Як зазначає В. Панарін, така ціннісна інверсія несе негативний характер, і з цією тенденцією необхідно боротися, використовуючи усі засоби сучасної освітньої політики. Адже мова йде про формування байдужості, відсутності або обмеженості духовних запитів, соціального утримання, та іншого. Саме це явище ми дуже часто спостерігаємо у сучасній молоді, що найчастіше призводить до алармізму або навіть до його найгіршого прояву — девіантної поведінки³.

Безумовно, ліберальна концепція передбачає, що людські якості можуть бути різними. Проте вищі загальнолюдські цінності повинні захищатися державною освітньою політикою, яка

¹ Гершунский Б.С. Философия образования / Б.С. Гершунский. — М.: Флинта, 1998. — 298 с. — С. 89.

² Олейникова О.Д. Образовательные ценности и ценностная инверсия в культуре / О.Д. Олейникова // Философия образования для XXI века. — 2001. — № 1. — С. 69—79.

³ Панарин В.И. Аксиологические аспекты политики в области образования // Философия образования. — 2007. — № 4. — С. 144—149. — С. 146.

повинна ґрунтуватися на виваженій соціально-гуманітарній парадигмі у галузі національної університетської освіти.

Тому, головним стрижнем реформи університетської освіти, на думку С. Смирнова, є: «...соціальне і державне замовлення президентської влади. Воно носить, перш за все, фінансово-економічний характер. Зміст програм, зміст навчання, кваліфікація кадрів, хоча й обговорюються як проблеми, але поки відсуваються на віддаленішу перспективу в силу того, що вони вимагають значно більших зусиль, причому усієї професійної спільноти, яка у нас досі не сформувалася. Останнє пояснюється в свою чергу тим, що у нас немає громадянського суспільства як соціальної і політичної реальності. Мова йде, перш за все, про соціальне місце освіти і спробі регулювати грошові потоки в освіті і витягти на світ тіньові гроші... Реформа освіти обговорюється поки у відриві від реформи державного устрою, місцевого самоврядування, реформи науки»¹. Хоча так С. Смирнов характеризував реформи в освіті нашого північного сусіда — Росії, проте, за деякими зауваженнями, усе повторюється і в Україні, хоча тут ми дійшли й до «редагування змісту історії» як «змісту навчання» та «змісту програми». Тобто, на дивлячись на конституційну «деідеологізацію» освіти «політична доцільність» «перемагає» здоровий глузд і толерантність у суспільстві.

Тобто, говорячи про кризу у суспільстві та освіті зокрема, на думку приходить вислів професора Преображенського з безсмертного твору Булгакова «Собаче серце», що «розруха починається в головах». Іншими словами, вітчизняна університетська освіта все частіше перестає виконувати свою головну культурну функцію посередника між особистістю індивіда та кращим духовним спадком суспільства. Канали трансляції культурних норм перестають працювати. Нові покоління замість вищих зразків засвоюють ерзац-культуру. З минулого сторіччя вона переживає тенденції демократизації та її масовізації, внаслідок чого все більше перетворюється у сферу послуг. У таких умовах все більше збільшується проміжна зона між носіями культурних зразків (професіоналами) і тими хто транслює культурні зразки, вибудовуючи навчальні плани, програми, форми і моделі навчання.

Саме тому, на нашу думку, аксіологічний аспект рефлексії теорії та практики сучасної вітчизняної університетської освіти дає можливість по-новому переосмислити освіту з позицій повернення їй її головної культурної функції. Отже, освіті знову треба бути посередником між минулими та прийдешніми поколіннями, національними традиціями та культурою. Бо саме через освіту людина самоідентифікує себе у цьому полікультур-

¹ Смирнов С.А. Человек перехода / Сб. научных работ / С.А. Смирнов // Концепция философии образования и современная антропология. — Новосибирск, 2005. — С. 135—155. — С. 141—142.

турному світі, формується її світогляд та ціннісні орієнтири. Адже треба й «чужому навчатися й свого не цуратися», бо тільки накачування знаннями не дозволить людині стати гідним нащадком свого «роду-племени», а відтворить «безбатченка-перекотиполе».

Тому й потрібно нам звернутися до того ціннісного підґрунтя яке, на думку С.І. Гессена, повинно лежати в концептуальних засадах вітчизняної освітньої політики¹. Адже вища освіта (особливо університетська), як соціальний інститут, виконує ряд соціальних функцій і виступає сама як безпосередня *соціальна цінність*. Сам у реалізації її соціальних функцій найяскравіше проявляє себе *інструментальна цінність освіти*, адже підвищення заробітної платні, посади, ширших можливостей у виборі видів і сфер своєї професійної діяльності є найбільш значущими результатами освіти, зокрема, й університетської у контексті її переваг над вузькопрофесійною.

Орієнтація саме на університетську освіту як на засіб і інструмент підвищення (зміни) соціального статусу дозволяє говорити про *статутно-престижну цінність освіти*. Саме цей аспект університетської цінності освіти є найбільш привабливим і значущим у нашій країні. Безумовно, цінність освіти, особливо вищої, саме університетської в усьому світі є дуже високою, проте у нас це має занадто гіпертрофований характер.

У Європі знають і розуміють, що здобути вищу освіту, особливо — університетську — здатна не кожна людина. Там вищу освіту спроможний здобути заледве один з десяти тих, хто навчався у школі, а до вищих університетських студій (на магістерському і докторському рівнях) доходить не більше 10—15 % випускників бакалаврату. Тому в Європі завершують середню освіту на високому рівні лише ті випускники, які мають намір вступити до вищих навчальних закладів (починаючи з коледжів). Це приблизно від 15 до 25 % усіх учнів середніх шкіл (що, до речі, відповідає середньостатистичному розподілу інтелекту). У нас, як свідчить статистика, до вищих навчальних закладів (включаючи університети) України вступають понад 75 % випускників шкіл, тобто у 5—6 разів більше, ніж дозволяє нормальний розподіл інтелекту. Навіть ті, що не змогли після школи «пройти» до вишу, мають наміри подолати цей бар'єр після отримання професійної освіти у профтехучилищах, і тільки 6 % від працюючої молоді перед собою завдання «отримати вищу освіту» не ставлять. Таке становище, на нашу думку, зумовлено тим, що статутно-престижна цінність освіти у сучасних вітчизняних умовах (незважаючи на економічну кризу) є домінуючою у функціональному аспекті і визначає цінність освіти як таку, в силу переваги у самій освіті престижної сторони в шкоду змістовній.

¹ Гессен С.І. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен. — М.: Школа-Прес, 1995. — 448 с.

Тому, на нашу думку, найбільш глибинний і сутнісний сенс університетської освіти для суспільства в цілому і для молоді особливо повинен реалізовуватися саме через її *культурно-світоглядну* функцію. Яку ми вважаємо провідною, бо ціннісні аспекти освіти, невідривно пов'язані з культурно-світоглядною функцією, яка презентує собою *морально-етичну цінність* освіти, що свідчить про необхідність формування вільної та відповідальної особистості. Адже саме моральний компонент змісту освіти характеризує і визначає мету, сенс, зміст і сутність всієї освіти.

Тому особливо в атропоцентричному ракурсі цінним є зауваження В. Андрущенка про те, що «...як свідчить історія, першою і головною цінністю цивілізації є людина... Виховання означеної цінності є, своєю чергою, першою й основною вимогою до філософії і змісту освіти, який ми маємо утверджувати під час її сучасної модернізації. Якщо бажаємо повернутись у лоно цивілізації»¹. Проте ми вважаємо вартим включити до списку цінностей університетської освіти і *політико-ідеологічну цінність* освіти.

Ми вважаємо дуже вдалим формування категорії «освіта» викладене в Законі України «Про освіту», як «цілеспрямованого процесу виховання і навчання в інтересах людини, суспільства і держави». Хоча держава у цьому визначенні є останньою, проте, безсумнівно роль держави в освітньому процесі повинна бути визначальною. Ми вже зазначали, що у нас відсутнє громадянське суспільство як важіль суспільного контролю за державною владою. Тому на нашу думку і держава (влада) і суспільство повинні напрацювати загальну концепцію та ідеологію університетської освіти. Саме ідеологію, адже процес деполітизації і деідеологізації, пов'язаний з необхідністю вивільнення освіти від догматів комуністичної ідеології, на етапі становлення незалежної державності, фактично призвів до вакууму будь якої ідеології взагалі. Проте ідеологічний вакуум повинен бути заповнений, суспільство, як і природа, порожнечі не любить... Без ідеології, без усвідомлених близьких і далеких цілей не може розвиватися жодне суспільство, жодна держава. Чи треба доводити, що нехтування ідеологічним, а в більш широкому сенсі — духовним, моральним і ціннісним (аксіологічним) підґрунтям сфери університетської освіти, надзвичайно небезпечно і може мати найкатастрофічніші наслідки, адже мова йде про вічну боротьбу за уми й серця людей між силами творення — Добра та силами руйнування — Зла (за християнською трактовкою), які б політичні та ідеологічні «одежі» та гасла вони б не використовували.

Неможливо претендувати на будь-яку доказовість у характеристиці ціннісних аспектів освіти, і тим більше у їх прогно-

¹ Андрущенко В.П. Ціннісний дискурс в освіті / В.П. Андрущенко // Вища освіта України, 2008. — № 1 (28). — С. 9—10.

тичному обґрунтуванні, забуваючи про єдність державної, суспільної та особистісної складової категорії «цінність освіти», її системної, інтегративної сутності. Тому ця проблематика повинна знайти своє подальше дослідження у аксіологічних розвідках не тільки аксіології та у філософських студіях, а й у суміжних і міждисциплінарних аспектах.

Pavlo Davydov, Ph.D., Associate Professor of the Department of Philosophy, Social Sciences and Humanities, Foreign Languages, Ukrainian and Latin, M. Gorky Donetsk National Medical University.

AXIOLOGICAL VALUE OF UNIVERSITY EDUCATION IN UKRAINE

A modern role and the mission of the university in the context of the requirements of world, European and national standardized documents are investigated in this article and that is exactly axiological essence of university education. The role of the state educational policy in the formation and the changes of the axiological aspects of the educational sector due to its integration into world educational space is considered. The subject is also the changes of individual's values at the time of studying at the university. The modifications of valuable orientations of modern youth, the society, the state and the role of university education in their formation, as well as the place of education in value goals of the society are analyzed. Some results are obtained. The mission of the University is regarded. Its basic features and requirements for its educational activities in the European, national legal and regulatory framework are defined. Functional and valuable features of university education are determined. The role of the state education policy as a factor of a social, axiological and value control of educational activity is shown. The need to strengthen the autonomy of the university in the context of globalization is observed. Positive and negative factors in public policy affecting value changes in relation to higher education and the university in particular, the reasons of a valuable inversion in the society and personal goals are estimated. The main tasks directed to improving of educational activity of the university, rising of the prestige of university education are stated and as a consequence of it the growth of its value in the eyes of the individuals, society and state is defined.

| Key words: university education, axiology, value, state, society, education policy.

References

1. Andrushchenko V. P. *Tsinnisnyy dyskurs v osviti* [Value discourse in education] / V. P. Andrushchenko // *Vyshcha osvity Ukrayiny*, 2008. — No. 1 (28). — P. 5—18. [In Ukrainian]
2. Gershunskiy B. S. *Filosofiya obrazovaniya* [Philosophy of education] / B.S. Gershunskiy. — Moscow: Flinta, 1998. — 298 p. [In Russian]
3. Gessen S. I. *Osnovy pedagogiki. Vvedenie v prikladnuyu filosofiyu* [Basics of pedagogics. Introduction to applied philosophy] / S.I. Gessen. — Moscow: Shkola-Pres, 1995. — 448 p. [In Russian]
4. Zavhorodnya O. D. *Filosofs'ka osvita yak stryzen' osvitynoyi filosofiyi* [Philosophical education as a core of educational philosophy] / O.D. Zavhorodnya // *Novi tekhnolohiyi navchannya*. 2003. — No. 3. — P. 111—116. [In Ukrainian]
5. Kisi' M. V. *Yakisna vyshcha osvita v systemi zahal'nolyuds'kykh tsinnostey* [Quality higher education in the system of human values] // *Materialy Vseukrayins'koyi naukovoї konferentsiyi «Formuvannya natsional'nykh i zahal'nolyuds'kykh tsinnostey v ukrayins'komu suspil'stvi»*: Zbirnyk statey / Za zah. red. kand. filol. nauk, dots. O.S. Cheremskoyi. — Kharkiv: FOP Liburkina L.M., 2006. — P. 39—44. [In Ukrainian]
6. Klepko S.F. *Filosofiya osvity v Yevropeys'komu konteksti*: [Philosophy of education in a European context] / S.F. Klepko. — Poltava: POIPPO, 2006. — 328 p. [In Ukrainian]

7. Kremin' V. *Lyudyna i osvita u vymirakh ekonomichnoyi tsyvilizatsiyi* [Person and education in dimensions of economic civilization] / V.Kremin' // *Osvita*. — 2006. — No. 45—46. — P. 4—5. [In Ukrainian]
8. Kremin' V. *Osvita v konteksti suchasnykh sotsiokul'turnykh zmin* [Education in the context of current social and cultural changes] / V.H. Kremin'; // *Filosofiya osvity: nauk. chasopys*. — 2008. — No. 1—2 (7). — P. 15—21. [In Ukrainian]
9. Kvek Marek. *Natsional'na derzhava, hlobalizatsiya ta Universytet yak modernyy zaklad* [national state, globalization and the university as a modern institution] / Marek Kvek // *Ideya Universytetu: Antolohiya* / Uporyad.: M. Zubryts'ka, N. Babalyk, Z. Rybchyns'ka; vid. red. M. Zubryts'ka. [Idea of University: Anthology, ed. by M. Zubryts'ka, N. Babalyk, Z. Rybchyns'ka] — L'viv: Litopys, 2002. — 304 p. — P. 269—294. [Ukrainian edition]
10. Kudrin V. *Obrazovanie v sudbah narodov (didaktika novogo vremeni)* [Education in the destiny of the peoples (the didactics of modern times)] / V.Kudrin. — Kyiv: PP «Gamma-Print». — izd. vtore, dop. — 2007. — 218 p. [In Russian]
11. Molchanova A.O., Talaluyeva N.O. *Aksiologichna motyvatsiya yak intehtatyvnyy aspekt suchasnoyi profesiynoyi osvity* [Axiological motivation as integrative aspect of modern professional education] // *Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity: zb. nauk. prats' / Za red L.L. Tovazhnyans'koho, O.H. Romanovs'koho*. — Vyp. 18 (22). — Kharkiv: NTU “KhPI”, 2008. — 400 p. [In Ukrainian]
12. Oleynikova O.D. *Obrazovatelnye tsennosti i tsennosnaya inversiya v kulture* [Educational values and value inversion in culture] / O.D. Oleynikova // *Filosofiya obrazovaniya dlya HHI veka*. — 2001. — No. 1. — P. 69—79. [In Russian]
13. Panarin V.I. *Aksiologicheskie aspekty politiki v oblasti obrazovaniya* [Axiological aspects of education policy] // *Filosofiya obrazovaniya*. — 2007. — No. 4. — P. 144—149. [In Russian]
14. Romanyuk L.V. *Doslidzhennya Tsinnostey v monitorynhu yakosti vyshchoyi osvity: zasoby, tekhnolohiyi ta perspektyvy* [Study of Values in Higher Education Quality Monitoring: tools, technologies and prospects] // *Vyshcha osvita Ukrayiny* — Dodatok 4, Vol. IV (16), 2009. — Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrayiny v konteksti intehtatsiyi do yevropeys'koho osvith'oho prostoru — 576 p. — P. 440—445. [In Ukrainian]
15. Smirnov S.A. *Obrazovanie v neklasicheskoy kulturnoy situatsii: v poiskah novykh modeley* [education in the non-classical cultural situation: in search of new models] / S.A. Smirnov // *Kontseptsiya filosofii obrazovaniya i sovremennaya antropologiya*. — Novosibirsk, 2001. — P. 15—34. [In Russian]
16. Smirnov S.A. *Chelovek perehoda*. [The man of transition] // Sb. nauchnykh rabot. / S.A. Smirnov // *Kontseptsiya filosofii obrazovaniya i sovremennaya antropologiya*. — Novosibirsk, 2005. — P. 135—155. [In Russian]
17. Tereshchenko Yu.I. *Svit obertayet'sya dovkola tvortsiv novykh tsinnostey (Osvita yak ekzestentsiynyy priorytet Ukrayiny)* [world revolves around your new values (education as an existential priority of Ukraine)] // *Viche*. — 2001. — No. 6 (111). — P. 108—125. [In Ukrainian]